

TÓTH LÁSZLÓ

Andriskám szerkesztő úr

FUTAMOK ÉS RAJZOK SIMONFFY ANDRÁSHOZ *

Simonffy András a korábbi irodalomtörténet-felfogásoktól messze eltérő, 2007-es *A magyar irodalom történeteinek* majd ezer oldalas harmadik kötete mindössze egyszer említi, egy stb.-vel végződő felsorolásban (igaz, az legalább vele kezdődik), ám az sem írói teljesítménye okán, hanem a magyar film és irodalom 1960-as évekbeli, illetve az 1960–1970-es évtizedfordulót jellemző párhuzamai kapcsán mint annak a „tiltásoktól, publikációs nehézségektől sújtott” nemzedéknek a tagját, melynek filmes *előfutárát* szóban forgó tanulmányában Györffy Miklós az *Álmodozások kora* (1964), az *Apa* (1966) és a *Szerelmesfilm* (1970) Szabó Istvánjában találta meg. Megelőzően Kulcsár Szabó Ernő *sokakat provokáló* kísérlete, az 1993-as *A magyar irodalom története 1945–1991* ennyi teret sem szánt neki: még a nevét sem említette meg. Ezzel szemben a „sóska”, az akadémiai *A magyar irodalom története 1945–1975* – különösen az 1973-as *Egy remek nap* és az 1981-es a *Kompország katonái* okán – még pontos és méltányos értékelést ad róla (az 1965-tel záruló „spenót” értelemszerűen még nem vehette figyelembe), a *Fiatall magyar prózairók 1965–1978* közti sereglesztését bemutató tanulmánykötet pedig érzékeny és hiteles arcképet festő külön fejezetet adott neki fiatalabb pályatársa – nemzedéktársam –, Szkárosi Endre tollából. Mivel a szóban forgó kötet ábécésorrendben értékeli tizenhat kiemeltje teljesítményét, Simonffyra csupán annak vége felé kerül sor (mindössze Spiró György és az íróként azóta már erősen háttérbe szorult s az élők sorából is eltávozott, elsősorban filmdramaturgként és forgatókönyvíróként jeleskedő, ilyen minőségében többek közt – a rendező, Bacsó Péter mellett – *A tanút* is jegyző Újhelyi János került mögé). Simonffy, nemzedékének, az 1960-as években indultaknak azonban – első könyvük megjelenését tekintve – az 1965-ös *Lázadás reggelig* az elején áll (Nádas Péter *A bibliája* is csupán két évvel később látott napvilágot), s a teljesítmény felől nézve is az élcsapatban (volt?) a helye. Vagyis irodalmi belépője nem csupán jelképesen, hanem valóságosan is egy új prózairói nemzedék és életérzés, egy új világrészélelési mód, új érzékenység jelentkezését – „nemzedéki alaphangját” (Szkárosi Endre) – jelentette az 1960-as évek közepére sok szempontból elszürkült, nem kis mértékben ideológiai, hatalom szabta korlátai miatt is fáddá vált, s a legjobb lehetőségeihez való visszatalálás útját (útjait) kereső magyar irodalomban, s a hozzá felzárkózó nemzedéktársaihoz hasonlóan erőteljesen megnyilatkozó eltérést a magyar próza korábbi népi-realista, illetve nyugatos hagyományaitól. Simonffy „korszaknyitó” (Tarján Tamás) első kötetének címe egyenesen e nemzedéki életérzést megjelenítő metaforává vált, maga a könyv pedig megnyitotta 1960-as évekbeli, szemléletváltó szépprózánk ajtaját az ún. „közérzet-irodalom”, „közérzetpróza”, illetve a „lézengő, csavargó,

* Az *Önarckép* – *másokban* sorozatból.

csapongó hősök” előtt, akiknek úgyszólván – szintén Tarjánt idézve – „Az ideig-
óráig tartó szituáció, kaland” az egyedüli tulajdonuk.

Ennek az életérzésnek, sehová-sem-tartozás- és idegenségtárgyalásnak a társadalmi
háttérét maga Simonffy egy 1969-es nyilatkozatában villantotta fel hitelesen: „A
jövő, lám, már jelenné bonyolódott, de még ma sem a miénk. El sem tudjuk kezdeni
életünket: legtöbbünknek arra sincs lehetősége, hogy saját otthonában saját életfor-
mát teremthessen. Lázadások, kompromisszumok, megalkuvások hálójában vergő-
dünk, egyre gyakrabban tükröződik szemünkben a gond: hogyan kell hát élni?” S
még két évvel később, 1971-ben, az *Egy remek nap* megjelenése idején is arról *me-
rengett* nem kis malíciával Faragó Vilmos Élet és Irodalom-beli interjújában, hogy
bár a soros írószövetségi közgyűlés főtitkári beszámolója az írók „gépkocsigondjának”
megoldásáról regélt diadalmasan, neki a legkevésbé sem „gépkocsigondjai”, hanem
sokkal inkább „lakásgondjai” vannak, lévén hogy tizenhárman élnek egy lakásban.
S pontosan fogalmazott nemzedéke bizonytalan helyzetéről és rossz közérzetéről az
Új Írás fiatal írók számára rendezett ankétján is: „Rossz a közérzetünk. Ajtót nyitot-
tak nekünk, de mintha nem minket vártak volna.”

Pedig a *Lázadás reggelig*, mai szemmel, egyáltalán nem jó könyv, korának iro-
dalmi-társadalmi, lelki környezete azonban jelentősen felnagyította kétségtelen –
vagy ahogy Szkárosi Endre fogalmaz megértően: „még kibontakozás előtti állapot-
ban” levő – értékeit. Hiszen ma már nem kis gondjaim vannak a könyv néhol erősen
naiv szemléletével, didakticizmusaival, moralizmusával (mint *A bitang kölyök* vagy
még a viszonylag jól olvasható címadó novella esetében is), nyelvi modorosságaival,
erőltettségével. Talán még a legátgondoltabb szerkezetű, legtisztább nyelvezetű,
legegyenletesebb vonalvezetésű és ökonómiájában is takarékos írása itt Simonffynak
a már az 1977-es *A világnagy zsíroskenyér* satirikus-humoros, az abszurdal (is) ka-
cérkodó történetei felé mutató *Szekerénylakók*, melynek fiatal, lakástalan házaspárja
helyett tulajdonképpen a lány apjától ajándékul kapott, majdnem egy szövetkezeti
lakás árán vásárolt koloniál ebédlőbútor válik a főszereplőjévé s cselekményének szer-
vezőjévé, a korabeli társadalmi viszonyok, emberi kapcsolatok görbe tükrévé. Nagy-
jából ugyanezekért – „programosságáért”, „didaktikusságáért” – marasztalja el a
szóban forgó, bár „történeti jelentőségű” kötetet Szkárosi Endre is, amihez még a „lé-
lektaniség úgyszólván teljes hiányát” is hozzáteszi.

Tény viszont az is, hogy Simonffy, indulásakor, nemzedéke legismertebb és „leg-
foglalkoztatottabb” alkotója lett, és szerkesztőként is legenda övezte. Ő kapott pél-
dául a magyar sajtótörténetben elég különös indulású, Németh György szerint
„nehéz szüléssel” világra jött, azután néhány sikeres és visszhangos, egyre inkább ön-
járó, s a hatalomtól egyre jobban függetlenedő évfolyam után gleichstaltolt, 1971–
1975 között előbb még negyedévenként, létének második esztendejétől azonban
antológiaformában megjelenő *Mozgó Világ* két „füzet”-ének, az 1972-es ötödiknek
és az 1974-es hatodiknak a főszerkesztésére is. („A *Mozgó Világ* szerkesztősége a váll-
táskám volt” – nyilatkozta ezzel kapcsolatban; főállásban Simonffy az Új Írás szer-
kesztője volt.) Első évében a lap még negyedévenként jelent meg; az első két szám

Szabó B. István felelős szerkesztő neve alatt (aki 1972-ben úgy kapott József Attila-díjat, mint az MSZMP Központi Bizottságának dolgozója, hogy ezután is még majd két évtizedig kötete sem jelent meg), a harmadik és a negyedik szám pedig a szövevényes sorsú, kacskaringós írói pályájú, ötvenegy évesen elhunyt Gáll István szerkesztésében (kevesen tudják, hogy rajzfilmdramaturgként ő jegyzi a Nepp József és Romhányi József nevével fémjelzett, máig remeklésnek ható *Mézga család* 1969–1974 közti, második szériáját). Simonffy Andrásnak a Mozgó Világból szintén két füzet főszerkesztése jutott, melyek azonban már egy éves kihagyással követték egymást (1972-ben és 1974-ben). A lap (elő)történetének nehéz évei voltak ezek, megkeserítve a feladatot lelkesen vállaló, a szerkesztést a lap rendszeres megjelenésűvé történő átalakításának hitével kezdő, tervekkel teli Simonffy életét, aki számára az akadozó megjelenés és a lap körüli, a legfelsőbb pártvezetés részéről fönntartott állandó bizonytalanság távlatosabb szerkesztői koncepció kialakítását sem tette lehetővé. (1974-es, nagyrészt Alexa Károly segédletével készült Petőfi-kötetük – a körülményeket nézve – a mai napig jól megkomponált, alaposan megtervezett munkaként értékelhető, mellyel arra törekedtek – így a lap első szakaszának monográfusa, Németh György –, hogy egy „hagyományos” témát nem szokványos módon, újszerűen, a forradalmiság felülről diktált értelmezését megkérdőjelezve járjanak körül.) Írónk – csalódásai ellenére – továbbra sem adta fel a lap továbbfejleszthetőségének hitét; meggyőződése szerint a lap legfontosabb feladata a minőség következetes képviselése és védelme volt: elgondolásában lapja „kivetné magából a máshol megjeleni nem tudó selejtet éppúgy, mint azokat, akik már csak papi segédlettel tarthatnak igényt a »fiatal író« címre”, szigorúan „a művek alapján ítélve meg az alkotót és nem fordítva”. A Mozgó Világ folyóirattá történő átalakítására – igaz, egyelőre kéthavi periodicitással – végül a következő évben született felsőbb döntés, ám arra 1975 decemberétől már Veress Miklós kapott megbízást, aki felelős szerkesztőként alapvetően a Simonffy által képviselt elvek mentén látott munkához. Veressék tevékenységét azonban a párthatalom és a kulturális kormányzat a legkevésbé sem nézte jó szemmel, és előbb Veress Miklós 1981-es, majd a helyébe léptetett Kulin Ferenc 1983-as menesztésével – és szerkesztőinek önkéntes távozása után – a lapot azzal próbálta kompromittálni, hogy egy új főszerkesztő és egy új szerkesztőség kinevezésével azt további megjelenésre ítélte. A régi Mozgóval tehát a kulturális politika, mint Reményi József Tamás, a lap egykori főszerkesztő-helyettese jellemezte, „öngólt rúgott”, s az ehhez vezető sorsdöntő *támadás* megindításához szerintem épp Simonffy adta Veressnek a passzot, akitől végül az akciónak új, döntő lendületet adó Kulinhoz került a labda.

Ilyen körülmények között és ilyen események mellett jelent meg nyolcvényi kemény írói munka eredményeként 1973-ban a *Lázadás reggelivel* szemben az írónk pályájának kopernikuszi fordulatát jelentő *Egy remek nap*, amely nemcsak magának Simonffynak, hanem egész nemzedékének (egyik) kiemelkedő kötetévé vált, melyre a rákövetkező évben méltán kapott József Attila-díjat (a másodikat a *Kompország katonáiért* adták neki 1980-ban – mert akkoriban még mindig a megelőző esztendő arra érdemes irodalmi alkotásait ismerték el a díjjal, s ha valakitől egymásután két-

három ilyen is találtatott, annak méltánylását nem utasították el azzal, hogy már van neki, illetve nemrég már kapott egyet). A ma is minden szempontból érvényes, magas színvonalú, lélektanilag is hiteles, feszes szerkezetű, bármely kánon részévé joggal válható mű szinte mindegyik novellája, elbeszélése – a szerintem tévesen „kisregénynek” mondott, s nem igazán találó című *Sátrak melegével* együtt – méltán tartozhatna a magyar elbeszélő próza mindenkori antológiadarabjai közé, s ha ezeket némelyik mai (illetve tegnapi vagy holnapi) *kánonista* mégis figyelmen kívül hagyhatónak vélné (vélte, véli), úgy az az adott olvasat – és kánon – hiányosságait, bizonytalankodásait jelzi, s nem az íróéit. Mindenképpen Simonffy érdeme, hogy bár a *Lázadás reggelig*-ből aligha következik törvényszerűen, illetve aligha vezethető le közvetlenül az *Egy remek nap*, az visszamenőleg is segít értelmezni és új megvilágításba vonni a bemutatkozó kötet írásait, és sok vonatkozásában már előremutat egyfelől *A világnagy zsiszroskenyér*, másfelől a *Kompország katonái* világelemzése(i) felé is. És még valami: bár már a *Lázadás reggelig*-ben is megmutatkozott Simonffy kötetsszerző és -szerkesztő képessége, az, írónk egész pályáját tekintve, itt teljesebb, itt csúcsonyul ki leginkább (bár egy-egy kritikusa ezután is elmarasztalta bizonyos kompozíciós hiányosságaiért). Nem véletlenül került az *Egy remek nap* középpontjába az *Idegen városban* című novellája (hét itteni írása negyedikéként), jelezve például az „idegen városba” kerülség léthelyzetének, illetve az idegenségérzetnek a téma- és motívumszervező szerepét írónk pálya- és életmű-alakulásában. Az „idegen város” motívuma már a *Lázadás reggelig*-ben is felbukkan (a „*Szerezz barátokat*”-ban például), s ezt viszi tovább az *Egy remek nap* szóban forgó opusában, majd ezt teljesíti ki, ennek hiányérzetét – a „Valami hiányzott” létállapotát – növeszti fel Simonffy a novellájával megegyező című (kis)regénye is, de például bizonyos értelemben ezt a helyzetet fordítja meg a halála után szűk két esztendővel, 1997-ben megjelent posztumusz *Itáliai levelek*-ben is, melynek Olaszországból haza, élettársához írt levelei szerint épp idegenben, Rómában, illetve Olaszországban érzi magát otthonosan, miközben odahaza egyre nagyobb idegenségérzésével küszködik. S hogy mennyire ez az elemi idegenségérzése vált ekkorra személyiségének már-már identitásképző elemévé, az is mutatja, hogy 1971-es elbeszéléskötete kapcsán is a maga „vendég” voltát, „jöttment” voltát ecseteli Faragó Vilmosnak, s annak az „oknyomozó történelemkutatásnak” elszánt folytatását ígéri, melynek „saját születéstörténete” is részét képezi, azaz tudni szeretné, „hogyan lett” ő, „milyen hatásokra” lett olyan, amilyen lett, s főleg: hogyan tudná „berendezetté”, otthonossá tenni „az életet”, az életét. (Látjuk, innen már egyenes út vezet a *Kompország katonái*-ig, s ez a „történelemkutatás” a fő területe az 1990-es *Rozsda* ősznek is.) Ekkori más irányba fordulásáról, érdeklődésének pályájának módosulásáról így vallott később, a rendszerváltás táján Eszéki Erzsébetnek: „...én voltam a » sikeres fiatal író«. De tudtam, hogy mindez édeskevés. Amikor harminchárom éves lettem [1974-ben! – T. L. megj.], töprengeni kezdtem azon, hogy apám ennyi időskorában már a nagypolitika, a történelemformálás sodrában élt. Én pedig [...] még mindig valamiféle kamaszkorban élek, nem határoztam meg önmagam helyét. Akkor gondoltam először arra, hogy a koordinátáim meghatározásához apám sorsát kell legel-

sőként nagyregénnyé formálnom.” (Nyilván érdeklődése ilyen fordulatának eredménye az is, hogy 1984-ben ő rendezte sajtó alá Almásy Pál altábornagy, a második világháború alatti magyar ellenállás egyik főszervezőjének 1944–1945-ös *Sopronkőhidai naplóját*).

Az *Egy remek nap* 1974. május 9-én kelt dedikációja jelzi („Tóth Lászlónak jó barátsággal sudruch Simonffy András [a tanár úr]”), hogy ekkor már meglehetősen gyakori találkozásainkban: kocsmázásainkban, beszélgetéseinkben-csvecseréinkben megnyilvánuló, viszonylag közeli barátság is kialakult köztünk. Hozzá is fölmentünk néha (előfordult, hogy csapatostul, négyen-öten is követve őt; gondolom, nem mindig felesége, Csi öröme, főleg amikor előzőleg Krúdy Gyula emlékét idéztük nagy tál ételek és szopora boroscancsók mellett a Ráday utca Erkel utca sarkán levő, akkori lakásukhoz közeli Vörös Postakocsiban (a városnak ez a része, írja Simonffyról – a Jegenyéről – szóló találó kisportréjában Vámos Miklós, „ez idő tájt még nem alakult vigalmi negyedde, sötét volt, kutyagumiban gazdag”); aludtam is náluk, nem is egyszer, lekésve mindig minden (aznapi) vonatomb Dunaszerdahelyre, ahol akkoriban (is) éltem, s ahonnan viszonylagos szaporasággal – szinte heti-kétheti rendszerességgel – át-átmenekültem szülővárosomba, kiszellőztetni az agyam az akkorra már erősen Husák elvtársék konszolidációját nyögő, egyre levegőtlenebbé váló Csehszlovákiából – könyvekért, lemezekért, kiállításokra, színházba, moziba, hangversenyekre, felszabadító baráti csevejekre. De hogy pontosan mikor, milyen előzmények után, milyen körülmények között ismertem meg, arra már nem emlékszem (levelezésem, naptárbejegyzéseim, újságkivágataim feldolgozásával talán egyszer ez is kideríthető lesz, de egyelőre nem is érdekes itt). A szlovák–magyar keveréknyelvű ajánlás dátumából azonban biztosra vehető, hogy a „tanár úr” dedikációjára idehaza, Dunaszerdahelyen került sor, ahol egy általam szervezett irodalmi tanácskozás magyarországi előadójaként töltött el néhány napot (a tanácskozáson irodalom és közírás kapcsolata, társas viszonya volt a téma; másik előadónk a hazai Zalabai Zsigmond volt – a megelőző évben Csoóri Sándort hívtuk meg előadónak [modern] irodalom és népköltészet kapcsolatáról, melyhez két felkért hozzászólónk Tózsér Árpád és Kóncsol László volt). Mi több, „Andriskám szerkesztő urat” még arra is rá tudtuk venni, hogy üljön be Szigeti László, illetve Bereck József meg közém a valamelyik csallóközi faluban – Vásárúton? Nyárasdon? – rendezett járási irodalmi színpadi fesztivál zsűrijébe, ami, gondolom nem lehetett valami szórakoztató a számára (vagy nagyon is szórakoztató volt). A „Tanár úr” eredetére sem emlékszem már, csak gyanítom, tréfából – adott helyzetekben – akár „tanárurazhattam” is, de az is lehet, hogy írónk emlékezett rosszul arra az egyik, Hungária kávéház-beli találkozásunkra, amikor a Magyar Ifjúság riportere szerint állítólag le„Andriskámszerkesztőúr”-aztam őt. Ez még 1973-ban történhetett – szintén vissza kellene keresnem –, amikor megérkezve Budapestre, barátaimat keresve szokásom szerint benéztem a nagy múltú New York-palota háromszintű kávéházába („mélyvíz”, földszint, galéria) – az épületben egészen a rendszerváltásig tucatnyi kiadó és szerkesztőség székel, így a nap bármely szakában jó eséllyel meg lehetett ott találni valamelyiküket –, ahol a Dohány utca fe-

lőli bejárat mellett Andrást pillantottam meg, s látva, épp interjút ad, kissé zavarodott örömmel köszöntem oda neki, amit szorgalmas skriblerünk később, gondolom, a hatás kedvéért úgy kommentált, hogy interjú közben egy félénk pályakezdő lépett oda hozzájuk az ismert író tanácsát kérni, akit lányos zavarában „Andriskám szerkesztő úrnak” szólított.

Később viszont már mindegyre elkerülték egymást útjaink. Neki így alakult a sorsa, nekem úgy, bár mivel addig is megvolt a magunké, magyarázatnak ez nem egészen jó. Többször megpróbáltam már a magam számára tisztázni, olykor nem kis lelkifurdalások közepette, magamat hibáztatva, hogy a későbbiekben – kerek két évtizeden át – miért nem találkoztunk már, s miért nem kerestem a társaságát, vagy miért nem futottunk össze akár véletlenül is, jöllehet 1985-től már Budapesten éltem magam is (bár lehet, hogy akkorra már ő csúszott ki vidékre). Mindegy, így történt, aminek talán nincs semmilyen kézzelfogható, szavakkal megmagyarázható oka (igazából hallani is egyre ritkábban hallottam felőle, később már azt se). Így alakult, így rendeztetett el valahol odafönt – mást nem tudok rá mondani. Mivel már az 1977-es *A világnagy zsíroskenyér*ben sem találom a dedikációját, gyanítom, hogy már ekkorra elmaradtak személyes találkozásaink, pedig a kötet – az *Egy remek naphoz* hasonlóan – valóságos kultuszkönyv lett dunaszerdahelyi baráti körünkben; szinte nincs írása, mely ne keveredett volna bele mindennapi társalgásainkba, hivatkozásainkba, példalózásainkba; különösen az *Isten háta mögött*, vagy *Az igazi lecsó* lélektani bravúrja, a *Várunk rám* humoreszknak álcázott, századszor is végigröhögött kis abszurdoidja, a *7/c* szájjártató hrabali mesélése, a gyermekrajzok bájával sugárzó *Üres kád* krokija, a *Márk bort hoz és megissza* fonákja, mely elsősorban szereplőinek hitelesen megrajzolt belső világát, belső látását működteti, az emberélet népmesei elemeket mozgósító lírai parabolája, *A világnagy zsíroskenyér*, a *Horgolmányok* lélektanilag mesterien megrajzolt házastársi elidegenedettsége, a *Visszatérés a fálvédőre* szatírja (bár ez, új olvasatban már kissé felületesebbnek, publicisztikusnak, irányzatosnak tűnik), vagy később *Kihajolni veszélyes* címmel s nagyszerű színészekkel (Tomanek Nándorral, Bodrogi Gyulával, Koltai Róberttel és az abban ott remek színészi teljesítményt nyújtó színházi rendezővel, Szikora Jánossal), továbbá a Zombolyai János rendezésében filmre vitt hangjáték, a *Tartályvonat Pest felől*, vagy még a *Lázadás reggelig*ből kiemelt, szintén hangjátékká átírt *Szekerénylakók*. De egy-egy elemükkel, helyzet- és jellemteremtő erejükkel még a kötet riportszerűbb, az írói szándék lólábát észrevehetően kilógató novellái – mint az *Isten háta mögött*, *A zenélő gondola* vagy a *C. Béla újra él*, s talán, mostani olvasatomban, a pazar nyitányú és remek fináléjú, de a közepén moralizáló publicisztikába csúszó *Visszatérés a fálvédőre* – is túlmutatnak önmagukon, bár figyelmeztetnek azokra az erényeivel egy töről fakadó veszélyekre is, melyeket Simonffy-nak később egyre kevésbé sikerült elkerülnie.

Egyébként igen beszédes az az ív, melyet írónk – kötetivel jelzett – pályaszakaszai leírnak. Míg ugyanis az első könyvének meghatározó motívuma az örökül kapott, változtathatatlanul tűnő világgal szembeni lázadás volt, melybe az író – a fiatal író – elemi erkölcsi érzékével minduntalan beleütközött, a második kötetben már a lé-

lekrajz és a helyzetelemzés domborodik ki, és lényegében ez jellemzi már a társadalomrajzi elemeket is kidomborító, a kor irodalmában erős vonulatot képező tényirodalmi, „valóságirodalmi” művek közé is besorolható harmadik könyvét, az *Idegen városban* is, addig a negyedik, *A világnagy zsíroskenyér* (kíspróza)remeklései már a parabolának, az iróniának és a szarkazmusnak adnak tág teret, a fájdalmas groteszk és keserű abszurdoid veszi át a részletező valóságfestés helyét, a körünkben ugyancsak szemnyitó műként olvasott és szintén kultuszkönyvnek számító, s a kritika által is az írói életmű csúcspanaszakjaként emlegetett *Kompország katonáiban*, valamint a későbbi *Rozsda őszben* – eredetileg a *Hétköznapi sztálinizmus* címet szánta neki – viszont már a történelem az elemzés terepe és tárgya, az író alapvető léttapasztalatai és -dilemmái már kiélezett társadalmi-történelmi helyzetekben fogalmazódnak meg. Az *Idegen városban* is inkább már ez utóbbiakkal tart rokonságot, egyenesen ezek felé mutat. Voltaképpen riportregény (közvetlen előzménye is – nem véletlenül – egy rádiós riportsorozat volt), a megírásához alapul vett élményanyag nem emelkedik az írói látomás szintjére, ellenkezőleg – tudatosan – megmarad a leírásnál, a társadalmilag fontos kérdések sorolásánál, a tudósításnál, amit az író kissé patetikus-fennkölt utószava is aláhúz. Tehát, bizonyos értelemben már ez is *történelmi* ihletésű mű, csakhogy még a jelen idejű, azaz az éppen *történelmi* történelem egy szeletét mutatja meg, konkrét időhöz és térhez kötött szociográfia, melynek erős, mindent elfedő referencialitása az általános érvény felőli értelmezésnek a lehetőségét sem kínálja fel (s még a regényt az „Írói mestermunkára valló figurák egész sora” mellett „jelentős tudatformáló szerepéért” dicséret Monostori Imre is „kompozíciós hibái”, „kompozícióbeli egyensúlyzavarai” marasztalja el). A *Kompország katonái* és a *Rozsda ősz* pedig bevallottan történelemfaggató próza; a XX. századi magyar történelem két, a történetírásban és a közbeszédben is sokáig elhallgatott vagy tendenciózusan, eltorzítottan értelmezett sarokpontját: a második világháborús részvétel, illetve a háború végóráinak a széles nyilvánosság előtt egészen az 1980-as évekig gyakorlatilag ismeretlen aspektusait, valamint 1956 őszének eseményeit ragadja meg, s mindkettőben az *elemző emlékezet* kap főszerepet (az elsőben a szülőké, a másodikban már magáé az íróé). Igazából olyan metaforikus, és nem szakmai értelemben vett *történelemkönyveknek* szánta ezeket a regényeit (regényeit?) Simonffy, amelyenkből – valamelyik nyilatkozata szerint – ő szeretett volna tanulni (amit édesapjától, Simonffy-Tóth Ernőtől – a második világháború végén Moszkvában a háborúból való kilépésről tárgyaló, ám később a kommunisták által félreállított vezérkari őrnagytól – hallott gyermekkorában: „csak a térképet nézd, ne arra figyelj, mit mondanak”, mindvégig élete afféle vezérlőelvé maradt). Gróh Gáspárnak a *Rozsda ősz* kapcsán mondott szavai a *Kompország katonáira* is érvényesek: Simonffy mindkét könyve „hisztériamentesen és valóságos történelmi súlyuknak megfelelő módon” igyekszik elhelyezni a nemzeti tudatban az általa elemzett eseményeket, történéseket. S bár a recenzens még úgy hiszi, hogy a *Rozsda ősznek* a *Kompország katonáihoz* hasonló sikere lesz, ez már elmaradt, aminek okát feltehetően nem is ez utolsó (kis)regény amazénál gyengébb színvonalában, hanem az időközben gyökeresen megváltozott társadalmi, irodalmi közegben – a

világ fordulásában (posztmodern fordulatában?) – kell keresni. De, s ez ma már – évtizeddel az író halála, és nagyjából kettővel életműve tényleges lezárulása után – viszonylag tisztán látható, jóllehet e könyvei új utakat keresnek pályáján, bizonyos értelemben már az írói zsákutca ugyanazon veszélyét is felvillantó válságtermékek (is), mint amire az *Idegen városban* kapcsán utaltam fentebb. S ahogy a fikciót már ez a kisregény is egyre inkább a tények felé közelíti, és szinte egy az egyben dokumentumprózaaként jelenik meg, a *Kompország katonái* sem a szó szoros vagy hagyományos értelmében vett szépirodalom: az előzőnél is megfoghatóbban dokumentumregény, dokumentumkollázs, történelmi mozaikokból egyberakott kompozíció, a maga korában mégis nemcsak tartalmi novumaival, hanem formai megoldásaival is újszerűen, modern prózaaként hathatott (s „az írás érzékletessége, a történetmondás mesteri tempója, az idősíkok elegáns s lényegyet láttató váltogatása” okán Módos Péter még ma, harmincvalahány év távolából is egyértelműen annak látja), melynek műfaján belüli hitelessége, érvényessége ma sem kérdőjelezhető meg (igaz is, mikor jelent meg a legutóbbi kiadása?). (A regény anyagát használta Simonffy *A japán szalon* című színművéhez is 1979-ben, melyet a Thália Színház mutatott be mérsékelt kritikai sikerrel; Szántó Judit Színház-beli értékelésében például: „Felemás, inkább középszerűre sikerült darab, gyenge előadásban.”) Egyébként, olvasom, írónk eredetileg egy trilógia első darabjának szánta a *Kompország katonáit*; vajon mit tervezhetett a másik kettőnek (talán a *Rozsda ősz*t is ebbe a sorba képzelte el)?

Mindenesetre az új közegben Simonffy egyre jobban kisodródik az irodalmi élet szélére, bár egy ideig még szerkesztőségközelségben marad: a szombathelyi *Életünk* főmunkatársa, illetve az 1992 szeptemberétől havilapként megjelenő *Hitel* rovatvezetője. Életében tudvalevően kezdettől nagy szerepet játszottak a műhelyek; valahol külön is említi az Új Írás szerepét fejlődésében, pályája alakulásában. S bár „részleges visszavonultságában” (Tarján Tamás) változatlanul felkapja fejét a közállapotok alakulásán, és *Itáliai leveleiben* még szinte élete utolsó óráiban is azokat ostorozza („... nem látszik a jövő, nincs jövőkép”; „...a felszínes lényeggé vált”; „A mai pénzpolitika sehol sem ad a vágyakra. Ha nő kell, menj kuplerájba, hívass telefonon Hostess-girlt. Mit akarsz még? Zabálni? Barátot? Lépj vele szövetségre, találj ki valamit, üvöltsd a magadét, majd csak odafigyel valaki. Addig senki, semmi. Nem vagy érdekes. Adózz, és nem szólok hozzád, nézd a tévémet, olvasd az újságjaimat, nehogy eligazodj rajtam...”; „A rang- és címkórság ragad mindenkit magával”; „az eddig nyitott kapuk mindenféle lezárulnak. ...a biztos túlélésre megy a játék”; „Nincs trend, csak úgy gurul a világ. [...] Benne az egyes ember semmi már. Számadat, zölden csipogó megfelelője egy elképzelésnek”; „Takony, rágalom, előítélet” stb., stb.), hangjában egyre több a reménytelenség („én már kitakarítottam” – a *Kompország katonáira* hivatkozva utal imigyen a társadalmi, politikai s közélet 1989-cel adódott megtisztulásának elmaradására), és emberileg is egyre jobban meghasonlik mindazzal, ami körülötte történik (pedig, jegyzi meg róla Vámos Miklós, kevesen voltak, akik „Nála jobban [...] utálták a szocializmust”). De meghasonlik saját magával is („Jókedvünk fogytán,

nagy étvágyunk elmúlóban. Mi történhetett velem?” – tökéletesen ideillenek a *Várunk rám* utolsó mondatai).

Magánéleti válságba kerül, házassága felbomlik („kicserélték utánam a zárat” – zárja le fanyarul életének ezt a szakaszát); kudarcok sorát éli meg (*Itáliai leveleiben* „az én sivár családtalanságomról” beszél); Szentmártoni János egy helyt „folyamatosan kudarcba fulladt érték- és hagyománymentő küzdelmeire” utal); lakhatási gondjai vannak (Eszéki Erzsébet vezeti föl az 1989–1990 táján vele készült beszélgetését azzal, hogy napokig hiába kereste őt a megadott telefonszámokon, végül az író édesanyjánál találkoztak); zavaros ügyekbe bonyolódik; vidékre költözik; Kisorosziban bukkan fel egy időre; hírlík, lehetetlen körülmények között él; majd Dukán megkapja a Takách-kúriát a falutól, hogy ott Malvina, azaz a magyar Sappho, vagyis a néhai, főleg férfiak által körüldongott s a kor nagyjai által ünnepeelt költőnő, Dukai Takách (Takács) Judit egykori portáján – „kit a poesis nyájas istenei [...] Enyelgve zártak karjaik közé” (Berzsenyi) – afféle „dukai nagyhenczegként” irodalmi-szellemi központot, nyugat-magyarországi írói műhelyt hozzon létre („irodalmi emlékhely, tágasság, nyugalom, dolog a házzal, dolog a kertben, egy halódó kisközség lelki felrázása, az egyre nagyobb likakkal teli vasfüggöny mögött nyújtózó serény Európa”); egyik keserűség a másik után éri itt (úgy mond „részint külső körülmények, részint személyében rejlő okok miatt”); otthontalanul ingázik Duka és Devecser között; a Duna Televízió nagy interjút tervez vele, de az is felemásra sikerül, és tovább szaporítja a tüskéit; betegség gyötri, elterjed róla a hír: haldoklik; ám amikor 1994–1995 fordulóján – egy ösztöndíjnak köszönhetően – néhány hétre még egyszer eljut Rómába, illetve Itáliába (az egyetemen annak idején olasz szakot végzett, s kezdettől az olasz nyelv és kultúra, s az ország szerelmese volt), mintha újból összeszedte volna magát és erőre kapva, párjának küldött leveleiben a „Már lesz hova jönni” pislá reménykedésével veti papírra az új otthonra, ismételt hazára találás kósza felismerését: „...végre [...] visszatálaltam második hazámba (is)... Visszatálaltam barátaim közé, újra megtalálva a nyelvet is...”, majd megint: „Tényleg második hazám ez – és csak ez.” Az élet azonban már megtagadta tőle ezt, s bár az „élni most kötelesség” elszánása ezúttal sem hiányzott belőle, és tervekkel is tele volt („rozzan a pacák, de azért megvan” így egyik levelében; elképzelt például egy dokumentumfilmet az olaszországi Dolomit-Alpokban 1500–1600 méter magasan levő első világháborús katonatemető magyar halottjairól), vissza is készül („jövök vissza hamarosan”), nem volt számára többé ismétlés: decemberben már halott volt, s – O. Nagy Zoltán megrendítő tárcájából tudni – karácsonykor: „szikrázó télben, ropogó havakban, csoda napsütésben”, a kisoroszi református temetőben el is temették.

Végiggondolva: Simonffy András egész, gyalázatosan kurtára sikeredett élete, csúcscözei magasságokba jutott életműve egyetlen elszánt küzdelem önazonosságáért; saját koordinátáinak kutatása, a szakadatlan ön- és helykeresés drámája – ez szülte sikereit, és ezt látni tragédiaként megélt bukásai mögött is. Életének ez utolsó szakaszában – a *Rozsda* őszön kívül – már csupán egy kötete jelent meg: válogatott novellái, a *Várunk rám*, 1990-ben, mely elé, gondolom, nem véletlenül emelte ki elbeszélő

művészete egyik, Tarján Tamás által is leginkább „emblematicusnak” minősített szövege címét, és talán egy kis játék is lehetett benne: a magára-várás, a maga-kutatás kíváncsi fürkészése s – ekkor már – lehet, egy kicsit kudarcának beismerése is. („Tartalmasság és befejezetlenség”, foglalja össze mindezt az író meg nem élt hatvanadik születésnapjára, 2001-ben megjelentetett, *A zenélő gondola* című novellaválogatás szerkesztői utószavában Tarján Tamás.) Fontos kulcsokat adnak Simonffy személyisége, illetve élete és életműve titkaihoz a levelei („A levelezésnek én sokkal nagyobb értéket tulajdonítok, mint akár a naplórészletnek, akár egy közepes költő tevékenységének...” – írja az egyikben), ezekből eddig kétfélekörnyen jelent meg kötetben: az élete utolsó esztendejében élettársához, a „legkatabb Katához”, Sándor Katához Olaszországból írtakból (ezeket lásd többször hivatkozott *Itáliai levelek* című kötetben), s a fiatal pályatársával, az azóta már szintén – s még Andrásnál is fiatalabban, negyvenhat évesen – elhunyt Czigány Zoltánnal folytatott levélváltásából (*Czigány Posta Dukába* című, 2001-es kötetének első ciklusában). Simonffy életművének tetemes része lehet azonban még feltáratlan és kötet(ek)ben kiadatlan. Elég itt, mondjuk, a maga idejében visszhangos irodalmi-közéleti publicisztikájára gondolnom (ismert, hogy az 1980-as években egy alkalommal, amikor az Élet és Irodalom szerkesztője lapzártá előtt elpanaszolta neki, hogy még üres a lap híres glosszarovata, a *Páratlan oldal*, Simonffy hirtelenjében tízet firkantott neki, melyből nyolc meg is jelent – különböző álnevek és névrövidítések alatt – a hetilap egyugyanazon számának ugyanazon az oldalán), de tucatszám írta ugyanitt megjelenő *Érkezési oldal* című sorozatában a fiatal, pályakezdő prózáírókat bemutató ismertetőit is), vagy további irodalomkritikáira és recenzióira; Bergengócia című, gyermekkorától írt, saját rajzaival ellátott egyszemélyes lapjának naplóként is olvasható bejegyzései külön kötetet kívánó legérdekesebbjeire (például az 1956-os októberi eseményeket is napról napra végigköveti bennük) – ez egyébként „egyszemélyes köztársaságának” is a neve, s ez lett a címe a Duna Televízió róla szóló, 1994-es portréfilmjének is. S lehet, a vele készült beszélgetések is megérnének egy kötetet, természetesen e filmbeli önvallomásával együtt, de a hang- és rádiójátékait nemkülönben kötetbe lehetne gyűjteni (bár ezeknek rendre megvannak a maguk novellaelőzményei is, viszont, 1972-ben egy ifjúsági hangjátékpályázaton is nyert), s bár nem tudom, talán egyéb írások (vázlatok) is maradhattak a hagyatékában (Czigány Zoltán ekkori novelláira, rádiójegyzeteire is utal *dukai postájában*; tudni-e például, hogy hol és kinél találhatóak ezek?).

Összegezve, Simonffy András nem egy munkája az 1960–1980-as évek magyar prózájának legjobb darabjai közé tartozik, kánonformáló munkássága nélkül aligha lehet teljes a korszak irodalma és az arról alkotott képünk. Ami akkor is így van, ha ma már zsákcúzáival és korlátaival is tisztában lehetünk, sőt ha mára irodalomtudatunk és -értékelésünk – méltatlanul – alig vesz tudomást róla. Írói pályája, életműve akár a hegyvidék: emelkedők és lejtők, magaslatok és völgyek panorámája („bántóan csonka”, így, kerek-perec, Vámos Miklós). Emberi és írói alkatát is átható, örökösen – nemcsak „reggelig” – lázadó természete, folytonos változáskeresése és -óhaja fel is

röptette, de meg is kötötte szárnyait. Rossz közérzete, mely indulásakor jellemezte s egész nemzedékének életérzését is megjelenítette, végigkísérte egész életén és pályáján, és mindig megtalálta magának az előbb nemzedéki, majd társadalmi, végül a történelmi tudatnak azokat a terepeit, melyeken, úgymond, folyamatosan *újratermelődhetett*. „...olyan vagyok, mint a hegymászók – nyilatkozta 1990-ben Eszéki Erzsébetnek. – Meg kell mászni a hegyeket, mert ott vannak [kiemelés tőlem – T. L.], föntről aztán látni, mennyi még a meghódítatlan csúc.” Hát igen, akárha a medveölő fia mondta volna ezt. Aki jól tudja, ahova tart, apja nyomdokaiban, ott medvék már nincsenek. Csak az apa képe... és a hegy... a csúc. És ez elég ahhoz, hogy menjen. Tovább, és tovább: „...elhagyja a tengerszemet, csakhamar meredek sziklafalra csap. Kötél és csákány nélkül nemigen jut tovább. Vissza kellene már fordulnia. [...] Távolságérzékét is elvesztette. Csendesen hallgatja saját lépteinek monoton roppanásait a hóban, és fél. A rezzenéstelen levegőben szikrázik a hó a Rysy nap felé simuló meredélyein, de még mindig előtte, még most is messzire tőle.”

S ugye, még mindig ott van előtted, András?

Ugye, még mindig... Andriskám szerkesztő úr.

Csóri Sándor